Abbas Sayar

DİK BAYIR

ÖTÜKEN

/ otukennesriyat

YAYIN NU: 534
EDEBÎ ESERLER: 246

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-975-437-425-4

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: 1977 Cem Yayınları
2. Basım: 1984 Can Yayınları
3. Basım: 2002 Ötüken
5. BASIM

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Tashih: Gürkan Canpolat

Kapak Tasarımı: Zafer Yılmaz

Dizgi-Tertip: Ötüken

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: Unifset Basım Yayın Sanayii ve Ticaret Ltd Şti
Kavaklı Mah. 57 Alay Sok. Nu: 14 B
Beylikdüzü-İstanbul
Sertifika Nu: 72541

İstanbul- 2023

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Abbas Sayar: 21 Mart 1923'te Yozgat'ta doğdu. Liseyi (1941) Yozgat'ta bitirdi. Yokluk yüzünden üniversiteye gidemedi. Kısa süreli memurluktan sonra yedek subay oldu. 1945'te İstanbul'da evlendi. Dört sömestr Türkoloji öğrenimi yaptı. Sonra Yozgat'a döndü. 1947'de İstanbul'da, on beş günde bir çıkardığı gazeteyi, matbaa kurarak Yozgat'ta yayınlamaya devam etti. Politikaya girdi, bir süre sonra politikanın çıkar kavgalarına ayak uyduramadı. 1957'de politikadan el etek çekti. Şiir yazmayı sürdürürken, romana döndü. 1970'te *Yılkı Atı* romanıyla ismini duyurdu. *Yılkı Atı:* TRT Roman Başarı Ödülünü (1971), *Çelo:* TDK Ödülünü (1973), *Can Şenliği*: 1975 Madaralı Roman ödülünü kazandı. Gazetecilikle birlik yazın yaşamını yürüttü. Sekizi roman, altısı şiir kitabı olmak üzere on dört yapıtı var. Diğer Yapıtları: *Dik Bayır, Yorganımı Sıkı Sar* (öykü), *Tarlabaşı Salkım Saçak, Anılarda Yumak Yumak, El eli yur, el de yüzü, Boşluğa Takılan Ses* (şiir), *Noktalar* (aforizmalar)... Kırk dört yıllık gazetesinde yüzlerce, binlerce başyazı yazdı. 1989'da ikinci kez evlendi, Ayvalık'a yerleşti. Resim, şiir, roman yaşamını Ayvalık'ta sürdürdü. Ankara, Antalya, İzmir ve Ayvalık'a resim sergileri açtı. Ardında, derlenmeyi bekleyen pek çok şiir ve yazı bırakarak 12 Ağustos 1999 tarihinde aramızdan ayrıldı. Mezarı Yozgat'tadır.

Ben söyledim,
Eşim sevgili Ender'
yazdı. Daktilasına da o
yaptı. Onun heyecanı olma-
sayd bu şiirler olayları
yansıtan bu yapıtlar olmazdı.
Ona her yönüyle teşekkürler
dolayısıyla.. Burda bu yapıt
sonsuzdur.

5. 3. 95
Saat: 23.30

"Ayrılığının, yokluğunun acısını her an kıymık kıymık içimde duyduğum, canımdan aziz, sevgilerin, sevgililerin en büyüğü, ciğer parçam, gönül parçam, yürek parçam, ruh parçam, kardeşim, cancağızım MUHLİS SAYAR'ın kutsal anısına..."

1

BEYDİYAR, Orta Anadolu bozkırını çizgi çizgi yaran, irili ufaklı binlerce dereden birinin kuytusuna oturmuş, orta boylu bir köydür. Sağında, solunda uzanan düzlüklerden bakınca gözükmez. Düzlük, uzayıp gidiyor sanır insan. Ama, bir noktada hemen burnunuzun dibinde biter. Can alıcı, bir uzun yeşil şerit çıkıverir göz şenliğinize...

Diklik, "ha babam" dedirtecek türdendir dizlere... Evler, birbirinin sırtına binmiştir. Alttaki evin damı, üsttekinin avlusu düzlüğüne karışır. Bu yüzden de çoluk çocuk kendi küçük ev avlularının önündeki komşu damında oynar çoğu kez. Bu da arada bir; komşular arası nizah şenliği olur...

Bir otuz beş, kırk yıl önce seksenlik Ali Çavuş'a sormuştum:

— Ali emmi, sağda solda bunca düzlük varken ne diye bu çukura gömülmüşsünüz?

İçine çekik gözleriyle kırpık kırpık gülümsemiş, uzun, ak sakalını kaşımış, sonra herkesçe bilinen bilgiçliği ile söze girmişti:

— Aslan yeğenim! Üç eksik beş fazlası ile yaşım seksen. Rahmetlik böyük ağam yüzünde öldü. Araya nurda yatasıca ağamı da koy! Topla, çıkart! Acebim aceb kaç yıl öncelerine varır? Ben bir türlü beceremedim bu işi. Emme aklı erikler şöyle bir hesaba vurdular. Böyük ağamın yüz elli yıl öncesini tamı tamına bilmesi gerektiğini söylediler. İşte o rahmetullah anlatırdı. Biz de onunda, on beşinde çoluk çocuk aval aval dinlerdik… "Ben," derdi, "bu köye geldiğimi bilmem. Ağam, emmilerim çocukmuş o zaman. Dedemiz gelmiş buraya..." O anlatır, ağam, emmilerim dört kulak kesilirlermiş. O, dermiş ki: "Bizim vatanımız, yurdumuz esgeriye yürüyüşü ile buraya sekiz on gün çeker. Biz, eve-

leye geveleye, otura kalka bir aydan fazla yol teptik… Niye mi geldik? Niye mi bıraktık o gözüm, canım araziyi? O yurdu, o yuvayı?..”

Laf buraya gelince yürekten böyücecik bir “of” çeker, “Yavrularım, şu çayımı tazeleyin,” dermiş... Sonra sürdürürmüş sözlerini gözleri buğulu:

“Yurt ayrılığı, ölüm ayrılığından ağır. Namus lekesi gibi böyük, Rabbim bize tattırdı. Emme, gâvuruna da murtadına da tattırmasın!..

Eyi dirliğimiz vardı. Malımız, moğalımız, tarlamız, tapanımız, bağımız, bostanımız... Hepsi düzgün. Padişah efendimizin örfü her bir yönde geçerli. Yol boyu derbentler, konaklar, kervansaraylar... Köyümüz de kervan yoluna yakın. Her bir tedarikimiz yerinde. Bahar yaza ayak basarken bir bölüğümüz koyunu, davarı önüne katıp yayla yolunu tutar. Abıhayat sular, misk gibi kekik kokusu. Böyük bir dirilik...

Allah, kulunun rahatını bir denk ayak yürütmüyor. Kaşla göz arası diyemeyeceğim emme, yavaş yavaş ortalığa bir düzensizlik, bir bozukluk geldi. Gün günü aratmaya başladı.

İlkin, bir mal hırsızlığı aldı yürüdü. Yakaladığın hırsız senden yüzlü çıkmaya başladı. Üzerlerine varıp hakkını arayanların kimini yaraladılar, kimini öldürdüler. Millet nereye başvurduysa eli boş döndü. Soygun, talan arttıkça arttı. Biz, beş on koyunun çalınmasına göz yummaya alışırken, eşirrâ[1] takımı bölük olup ayan beyan saldırmaya başladılar. Bu kez köylünün elli, yüz davarını babalarının malı gibi sürüden ayırdılar. Köylünün canı, tavuk canından ucuza düştü. Padişah efendimizin örfünün lafı bile kalmadı ortada. Kervan yollarını bekleyen derbentler dağıldı. Kuş uçmaz, kervan geçmez oldu yollardan. Yalnız ve

[1] Çok şerliler, çok kötü insanlar.

yalnız dört bir yönde bu erâzil[2] takımı. Ve gün günü aratan zulumları...

Kimse kimseye saab çıkamaz oldu. Koca köyler elifi bozulmuş hırka gibi dağılmaya başladı...

Sonunda eller gibi biz de çaresiz kaldık. Herkes başının derdine düştü.

Taun hastalığına, sıtmaya, vereme kurban olayım. Bunlar, taundan da kötü. Eşek leşine üşüşmüş kurttan, sinekten de kötü. Biri kalkıyor, bini konuyor...

Direnmek para etmedi. Cümlemizin ömrünü zekâtımıza saysak yine de yetmeyecek. Mal, mülk söğüt ateşi gibi kavrulup gidiyor. Canlarımız tüm Allaha emanet...

Rahmetlik ağam o zaman seksenini aşkın. Gün görmüş, üleş atlamış. Zaten on beş, yirmi yıl eşirrâ takımı ile cenk eden o... Biz de gölgesinde, talimat dairesinde iki adım ileri atıp, bir adım geri çekiyoruz. Örfü ayakta tutuyor bizi...

Bir gün kardaşımı, beni, enîştemi çağırdı mabeynine. El pençe divan durduk. "Oturun" diye el etti. Diz çöktük. "Yavrularım," dedi, "sizleri vardığım bir karar için seslettim. Bu yüzden hem nasihat, hem vasiyet, hemi de ata emridir. Dünyanın dirliği, düzeni kalmadı. Ve de eyi bir günün geleceğine dair ortalıkta heç bir alamet yok. Üstelik, bu fırtına eksileceğe değil, artacağa benzer. Varın, koyun gidin bu topraktan! Yurttan, insanın yüreğini ısıtan araziden ayrılmak kolayına bir iş değil... Ölüm acısından, zulum acısından böyük. Hemi de dertlerin en ondurmazı… Biliyorum, biliyorum. Emme ciğerimden kan kusarak bunu söylüyorum. Gidin bu topraktan! Bu toprağın kimseye tekinliği kalmadı. Kalmadı değil, olmam diyesiceler bu yurtta yuvada tekinlik bırakmadılar. Çıkarsa, Allah çıkar onlarla başa! Lakin, O'nun da bugünlerde mül-

2 Reziller, namussuzlar, yüzsüzler.

küne heç mi heç saab çıktığı yok. Mevla'm razılığından beni cüda bırakmasın. Günahımı bağışlasın. Belkim de kitapların yazdığı kıyamet alametleridir bunlar. Belkim de Mehdi resulün geleceği günler yakındır. Her ne hal ise, siz toparlanın yavaş yavaş!.. Belirsiz, kimseye bildirmeden!.. Bir bölüğünüz yaylaya çıkar gibi koyunu, keçiyi kaçırsın... İnsan malını kaçırır mı heç?.. Ya, işte öyle bir gâvur güne geldik. Suçlu gibi, hırsız gibi insanın kendi malını kaçırdığı güne… Yolunuzu, yordamınızı belli ederseniz bu arta kalık köylü milleti de başınıza eşek arısı gibi bela kesilir. Eşkıyanın, haydudun izini bu yana döndürür. Birlik olur, soyar soğana çevirir. Bunların hepsi CELÂLİ...[3] Bir o yana dönerler, bir bu yana... Molla, mültezim hepsi birlik... Sipahisi de eşirrânın bir teki. İşlerine gelince düğümlenir, işlerine gelmeyince çözülü çözülüverirler. Yine de kabak sizin başınızda patlar. Birine birinden, birine Allah'tan olsun! Başka el açacağımız, "âmin" diyeceğimiz dua kalmadı ortada...

Haraç vere vere, siyaset ede ede, örflülük güde güde bugünleri bulduk. Salur boyunun malına halel getirdiysek de namusuna leke sürdürmedik. Heç bir yakınımın da süre süre levent uşağı olmasını istemem. Sizden geçti ise, çocuklarınızın olmasını istemem...

Padişah efendimizin nefesinin duyulmadığı günler, yıllar uzun sürdü. O taraftan da heç bir fayda gözükmez köylü milletine... Feryat figan, arz-ı hâl. Hepsinin de hasılatını aldık.

"KAÇGUNCULUK"[4] döneminin sonu gelmişe benzer. Bu arada yakanızı kurtaramazsanız, soy sop figa-

3 Osmanlı Devleti'nde 16. ve 17. yüzyıllarda meydana gelen ve özellikle köylü halkı iktisadi anlamda derinden etkilemiş isyanlar dizisi Celâliler İsyanları olarak adlandırılır. Celâli ifadesi ile isyanlara katılanlar kastediliyor.

4 Celâliler isyanlarının en korkunç safhasını "Büyük Kaçgunluk" devri

nınız ruz-i mahşere kalır. Dertop olun! Yavaşından, tilki siyaseti ile toparlanın!.. Kağnılarınızın tekerlerini gavileştirin! Çadırlarınızı, yükünüzü, seklem sepetinizi denkleştirin! Çoluk çocuğunuz bir yola çıkacağınız günü bilsin. Ben de o günü size söyleyeceğim. Benim dileğim, ayağınızın üzengide olması...

Bana gelince; ben bir yanlara gitmem. Hatun ananızla, bir inek, beş on koyunla sürdürürüm dirliğimi... Canımı da alacak güçleri yok ya dürzülerin?.. Geçmişin örfü, Salurluluk evelallah bizi korur. Ahir mezerim atalarımın yanına düşsün. Onlar da göç ile gelmişler buraya. Buradaki son düğümleri ben olayım. Sizin için ise, "dünya yeniden yeniye"...

Ali Ağa sözü burada kendi ağzına aldı:

"Sensiz olur mu?" demiş dip dedem. "Sensiz olur mu?.. Yolumuz, yordamımız, her şeyimiz sensin. Sensizlik, kılavuzsuzluktur. Sensizlik körlüktür. Ya bizimle sen de gelirsin, yoksa biz de yerimizden kıpırdamayız. Bu köy tek bir hane kalsa, seninle birlikte biz de kalırız. Uğrun hırsız gibi bizi kaçırma!.. Sen bilirsin kölesi olduğum ağam! Bizi varlığından cüda bırakma!.."

Rahmetullah celallenmiş: "Töremiz bu? Ve de bu töreyi kimseye bozduramam! Ben kalacağım, siz de gideceksiniz!.. Ayağınıza denk olun!.. İşte o kadar..."

Lafı burada kesip atmış, "Haydin," demiş, "evlerinize, işlerinize..."

Heç kimse ağız ucunu açamamış. El pençe divan çıkmışlar huzurundan...

Dedem, dip dedesinden duyduklarını bir yere bağlamak istemezdi. O yaşlılığında tatlı tatlı gerinir: "Yaa, işte yavrularım," derdi. "Gideceksiniz bu yurttan," demiş. "Bu yurdun gayrik abadı sabadı kalmadı. Bu yurt, kim-

---

oluşturur. Söz konusu dönemde Anadolu'da yaşayan halk, daha güvenli buldukları yerlere göç etmişlerdir.

seye yar olmaz... Olmaz değil, kimseye yar etmezler. Ser mi bulursunuz, yar mı bulursunuz?.. Bu sizin bileceğiniz, kısmetinizin ayağına takılacak bir iş... Yukarıya!.. Kayseri ilini bir tüketin!.. Yol boyundan bir çıkın!.. Bir peyke, bir köşe bulun!.. Davarınızı otlatacak bayırı olsun! Gerisinden korkmayın... Bir koyun bir insan besisi. Bir koyun, bir adamı dengeler. Onları sıkı tutun!.. Onları çoğaltmaya bakın! Koyun milleti altun ufağı... Koyun milleti bilenin elinde Karun'un hazinesi... Koyun azalırsa, dirliğiniz azalır. Koyun biterse siz de kendinizin bittiğini bilin!.. Bu ara, tarla tapan bir şeyler bulursanız onu da el altı edin!.. Yukarılar boş imiş. Bir bölük Ermeni, Rum milleti varmış. Tekleme de Türkmen köyü. Siz de bir boşluk bulup girin aralarına!.. Sıkışın bir yana! Sıkışın dediysem, yeriniz gözden ırak olsun! Bir kuytu, bir köşe. Bir uğursuz gelirse karşı koyması kolay bir yer. Evinizin sırtını dikliğe dayayın! Bir bölümü yamacın suratına girsin. Arkanız pek olsun. Geriniz gavi olursa, cedelleşmeniz kolay olur... Davarı, koyunu ağıl kokusundan pek uzağa salmayın! Keşifçi koyun bir sivriliğe! Bir atlı görünse bile tezinden davarı ağılınıza koşturun! Bahar boyu, yaz boyu nerde bir tutam ot bulursanız hazne edin! Sizin ambarınız boş olsa da samanlığınız "kit kit" dolu olmalı... En yaşlınız Temur. Vekilim de o. Sözünden kıl adım öteye çıkmayın... O, sizi çamura batırmaz. Böyüğünü bilmeyen de Allah'ını bilmez."

İşte bizim nur içinde yatasıca dip dedemiz Temur Ağa: "Sensiz olmaz Ağam," dediyse de fayda vermemiş. "Hatırınızı kırdırmadan çıkın yola. Gitmem dedim. O kadar," deyip sözün ardını kesip atmış…

Bizimkiler, çaresiz el altından hazırlanıp ağalarının emrini beklemişler.

Yaza yakın bir bahar günü sormuş: "Hazır mısınız?" "Hazırız," demişler. Yürekleri yana yana... "Öyleyse," demiş, "her ev efradının yarısı yaylaya çıkıyoruz deyip yarı-

nın ilk ışığında yolu tutsun. Önde bir keşifçi. İlk akşam karanlığında da tam ters yola. Yaylayı solda bırakıp sağ yukarı kaysınlar. Ardından da geriye kalanlar bir gece ara ile peşlerine takılsın… Azizler Deresi buluşma yeriniz olsun. Sonra suyun geldiği yöne. Sonra da elinizden geldiği kadar yoldan uzak olun... Issızlığı izleyin. Silâhlarınız da avucunuzun altında... Karşınıza bir musibet çıkarsa önce siyaset eyleyin. Üç beş haraç ile, ufacığından fitre zekât ile belayı başınızdan savmaya çalışın. Yook, olmadı mı? İkiye bölünün. Bir bölüğünüz çoluğunuzu, çocuğunuzu, kağnılarınızı yerine göre sağa kaydırsın. Malı, moğalı bir bölüğünüz. Onların işine ilk önce davar gelir. Bir bölüğünü alıp sürmek isterler. Gücünüze göre direnin. Baktınız ki olmuyor. On yirmi bölmelerine göz yumup Çerkez gıvgıvı ile belayı başınızdan atmaya çalışın...”

Mülayim mülayim, merhametli merhametli çatılmış kaşları. Kucaklamış her birini gözleri buğulu. Firaklı firaklı, parça bölük ayrılmışlar köyden. Gözleri dört açık. İzbeden, kıyıdan yol almışlar günlerce...

Çingene göçüne dönmüş yolculukları. “Çadır kur. Çadır topla...”

Lafı uzatmaya ne gerek? Ova, dağ, tepe, bayır... Allah’tan bir musibete, bir belaya rastlamamışlar. Süre süre ıssızlıkta bu dik çukuru, dip çukuru bulmuşlar. Dik yamacın düzlüğe bakan yanları yarım otlak. Sağ sol tüm bir boşluk. Allanın tek bir kulu yok görünürlerde...

İndirmişler yüklerini, çıkınlarını. “Hak’tan hayırlısı” deyip Türkmen çadırlarını mohkemce kurmuşlar…

“Başa gelen çekilir” derler. Hele şu insanoğlu hangi bir mihnete muhanete, zuluma alışmıyor ki? “İnsan it canlı”. Yalanı, yanlışı yok bunun...

Her bir çile, her bir zorluğa “Baş üstümüzde yerin var” demişler. Boyun eğmişler. Amme kırılmamışlar, bozulmamışlar, dağılmamışlar.

Dört beş hane, elli atmış nüfus taşı taşa, başı başa koymuş. Sırtı dikliğe kömülü evlerini yapmışlar yan yana. Evlerin bir yanı ağıl...

O aralık keşifçiler göndermişler dört bir yöne. "Nerde ne var? Nerde köy, nerde kent? Ahval-i âlem ne?"

Sonunda avuçları gibi öğrenmişler sağı solu... Kendileri gibi kaçgunculların sığındığı çukurlar. Yer yer kaya kovuklarını yurt yuva edinmiş beş on hane... Düzlüğün öbür yüzünde birkaç saat aralıklı Ermeni köyleri. Tekleme Rum köyleri... Köyler böyük, dirlikli. Sanki Celâli taununa uğramamış... Demircisi, kömürcüsü, bakkalı çakkalı hepsi tekmil...

Şaşırıp da kalmışlar bu Ermeni, Rum milletinin dirliğine.

Dip dedem rahmetlik Temur Ağa günlerden bir gün atını üzengilemiş. Bulmuş keşifçilerin tarifledikleri Ermeni köylerden birini. Hani, bize de uzak değil. Bakmış, dedikleri gibi kırk elli hane. Yönü yordamı düzgün...

Sormuş, soruşturmuş. Bulmuş köyün ileri gelenini. Kim mi köyün ileri geleni? Kim olacak? Papaz. "Selam"ı çökertmiş papaz efendiye. Papaz: "Buyur" etmiş. Yedirmiş, içirmiş. İş, söze, sohbete kalmış. Dedem bir bir anlatmış olanları. Başlarına gelenleri. Sonra da: "Siz bu dirlikte nasıl kaldınız?" diye sormuş. Papaz gülmüş: "Birader efendi gardaşım," demiş. "Dünya ufacık bir bahçe. Çiğ, kırağı düşünce bahçede ağaç, sebze ne var ise hepsinin üstüne birden düşer. Emme, daldaki cevizi, ayvayı vuramaz, haşlayamaz. Lakin, armudu çürük muşmulaya çevirir. Dipte kabağın, kavunun, karpuzun varsa hoşaf eder. Lahanaya, pırasaya, turpa vız gelir, vız gider. Biz, cevize, ayvaya, lahanaya, pırasaya, turpa benzemişiz. Siz ise muşmulaya dönmüş armuda, kavuna, karpuza... Sizin, Türkmen milletinin, Müslüman milletinin birbirine ettiğinden helbette biz de çok çektik. Zulüm değirmeninizin dönmediği

meydan kalmadı. Emme velakin biz, siyaset ile, para ile dirliğimizi bozdurmadık. Köylerimizi, ocaklarımızı dağıtmadık. Siz işi Allah'a, Peygamber'e bıraktınız. Biz İsa'ya, Ruhülkudüs'e bırakmadık. Zulmunuz birbirini yedi, eritti. Gâvurun, Nasraninin, Yezîdinin yapmayacağını birbirinize yaptınız. Daha da sürdürür gidersiniz bu kavgayı... Benim dinim ayrı, donum ayrı. Yine de yürekten "oh" diyemem. Ateş düştüğü yeri yakar. Biz de o ateşin düştüğü yerdeyiz. Orta yerde yanan sizsiniz. Biz hafif yanık sıyrığı ile işin içinden sıyrıldık bugüne dek. Bir de ne söyleyim zatınıza, aziz biraderimize. Bilir misin? Bizler bu kavgadan heç de böyük ziyanla çıkmadık. Parayı anahtar ettik. Köylüyü mirî tarladan para siyaseti ile uzaklaştırmak isteyen sipahi eskilerine, yeniçeri kaçaklarına, yeni türemiş mültezim ağalarına, gözünün bir ucu köy toprağına dikilmiş rüesa-yı memurine para verdik. Emme az emme çok. Kimi faizli, kimi faizsiz. Adamına, yerine, yordamına göre... Onlar, aslında işlerine gelen eşirrâ takımıyla meşveretti. Hepsi aç kurtlar gibi aralıklı diz uzatıp birbirinin gaflet gözüne bakıyorlar. Biri hafifinden daldı mı, öbürü hemen tepesine çullanıyor. "Birine birinden olsun, birine Allah'tan olsun," diye içimizden lanet savururken, parayı da baş ve şahadet parmağımızın uç bitişiğinde gösterdik. "Yiyen ağız utanır" derler. Bunlarınki öyle değil. Bunlara göre: "Yiyen ağız yeni lokma bekler..." Aslında kendileri Celâli. Böyük bir ortaklık. Kimi, vurup kıran cinsinden. Kelle koltukta... Kimi Padişah efendimizin sadık bendeleri... Kimi, Muhammet Efendimizin görünüşte yolunu sürdürenler. Her biri öbürünü siyaset ile, üç beş kuruş fayda ile, gözdağı ile, "ölümden öteye yol gitmez" ile idare ederler. Böyük, garışık bir ortaklık... Her biri kendi aklınca sürdürüp götürürler tilkiliklerini...

Şimdi bugünler Sipahi eskileri ile yeni türemiş Mültezim ağalarının gerdek günleri… Adamların mal mülk saabı

olmak, eyisinden menfaatlenmek işlerine gelince Celâlinin haydut rezillerini bu yanlara uğratmaz oldular.

Ova arazileri, taban arazileri gabancaladılar. Levent ettiler Türkmen uşağını... Saldılar kendi milletinin üstüne...

Şimdilerde icik icik sular duruldu. "Alan aldı, satan başından savdı" hesabı, "Kaçan kaçtı, göçen göçtü..." Padişah efendimizin de gıt ganaat olsa da sesi duyulur oldu. Eşkıya kellesi beş paraya düşünce, zulüm erbabına da yavaş yavaş iş kalmadı. Biz de, bu günlerde efendimize, sadaretine dua üzre dirliğimizi sürdürüp gideriz. Size gelince: Böyücek bir Türkmen aşiretinin soyundan gelip de niye kuyunun dip çukurunda otursunuz?.. Yamaç, dik kayalar yaz sıcağında tandır alafı olup yüzünüze çarpmaz mı?.. Çıkın düzlüğe... Başınızı ovanın poyrazına verin... Bir soluklanın. Komşu sayılırız. Gardaş sayılırız. Her bir emriniz de canla baş üstüne..."

Temur dedem afallayıp kalmış papazın lafları karşısında. Küçük dilini yutacak olmuş. "Demek," demiş, "boşa çiğnemişiz elli atmış yıldır yalan dünyayı? Beş kuruş paramızı, altunumuzu sizin gibi kendimize akıl yolu eylememişiz. Kâh dik gitmişiz kâh eğilip bükülmüşüz. Birbirimize sırt vereceğimize, karpuz kabuğu olup konumuzun, komşumuzun adamını, ayağını beklemişiz... İşte sonunda da külufak olduk. Her birimiz bir parça. Yeniden dirlik, düzen için, yurt yuva için sap kağnısını dizin dizin çeken öküzlere dönmüşüz. Bu çözülüp bozulma, yeniden düzelme zehirden de acı geliyor insana... Zulüm insan için var edilmiş herhal... Yoksa adı olmazdı. Donuk kayalar gibi boy vermezdi... Hamama giren terlermiş" papaz efendi... Biz de bir zulüm hamamında derde, gasavete, belâya 'baş üstüne' deyip terliyoruz. Geldik geleli bir birkaç belâ savuşturduk başımızdan. Levent takımından. Onların da aslı köylü. Onları da ters yel alıp sürüklemiş. Kelle koltukta... İlkin araziden olmuşlar. Sonra ağa kapılarındaki hizmetten olmuşlar.

Sonra da 'ver elini dağlar' demişler. Bir garip Kaçguncu taifesi bulunca başlarına binmişler. Allah ne verdiyse... Kaçırıp savuşturdukları canlarına kâr… Ölüm zırnık kadar yok gözlerinde... 'Ben zaten ölmüşüm' deyip sağa sola saldırır her biri... Bizim bu yönden zekâtımız az oldu çok şükür. Son günlerde de arayan soran yok bu deyyus takımından... Ellâham kıran girdi soylarına…"

Papaz şarap sunmuş Temur dedeme. Rahmetlik: "Yok," demiş, "bizim töremizde çayın, gayfen baş üstüne. Ayranın, pekmez şerbetin baş üstüne…"

Sonra şakalaşmış: "İki üç demli çay içersek bizim de başımız hoş olur..."

O gece papazın konuğu olmuş. Devresi sabah paşalar gibi uğurlanmış...

Papazın köyü nere, diye sormadın bey. Aha, şu bizim Mağroğlu. İşte o köy eski Ermeni köyü. Şimdi üç beş hane Ermeni ya var ya yok. Dünya, indir, bindir dünyası... Kimi konuyor, kimi göçüyor.

Dedem papaz için: "Elde adam var," dermiş. "El büyük sermiye. Sen adam olursan dayanılacak, sırtın verilecek ulu ağaç..."

Sonraki yıllarda eyisinden ehbab olmuşlar. Gelip gitmeleri eksik olmamış. Ermeni ehalisi de saab çıkmış bizimkilere. Teklif, tekâlifat kalkmış aradan.

Bizimkilerde koyun bollaşmış. Öküzleri boyunduruğa binmiş. Kenar kıyı başlamışlar tarla büyütmeye... Sonra da saban uçları düzlükleri deşelemeye başlamış. Ermeni milleti burun demiri yapar. Burun demirine uç geçirir. Karılara cıncık boncuk satar. Bakkalında çayı var, gayfesi var, melengiç var. Pılı var pırtı var. Kabutbezi var, keten var, kendir var. Şeher ne gerek? Zaten o zaman şeher deyince bir Gayseri'nin ismi geçer. O da uzakların uzağı... Yukarılarda da Merzifon ile Amasya'dan söz açarlarmış... Bir de Engürü'nün lafı olurmuş... Emme, kim gidecek, kim gelecek?..

Bir dirlik düzenlik tutturmuşlar bizimkiler. Dere boyunu söğüde, kavağa, erik, kayısı, ceviz ağacına bulamışlar...

Her doğan insanın sona erdirdiği en büyük eseri ölüm. Temur Dedem de ecel şerbetini içmiş. Rahmetlik olmuş... Son günlerinde: "Dünya icicik düzeldi. Yurdumuza geri dönsek mi acaba yavrularım?" der dururmuş. "Baş üstüne Ağamız," deyip eğlemişler...

Şimdi şu caminin dip kuzayında, ilk başta yatıyor. Tanrı'nın rahmeti eksik olmasın üzerinden..."

2

ÖNCEKİ bölümde bir geçmişi bana aktaran Ali Çavuş ortakçımızdı bizim. Neyini, nedenini bilmezdim ama, on yaşlarımda (1933) okullar tatil olunca evcek bir yaylıya kurulur. Beydiyar köyünün yolunu tutardık. Heyecanlı, istekli, zevkli bir yolculuk olurdu bu... Babam, yayılının şeref köşesine bağdaşını kurar, anam da yanma diz çökerdi. Biz de en büyüğü on üçünde cıvıl cıvıl altı kardeş... Köy yolunu tadına ulaşamadığımız bir mutluluk içinde tüketirdik.

Akşam kavuşmadan ulaşırdık köye... Ali Çavuş haberli olsa gerek ki, bizi oğul uşağı ile köyün girişinde karşılardı. Yaylıcı şöyle bir yalandan arabayı durdurur, bize "hoş geldiniz" demek fırsatı verirdi karşılayıcılara... Sonra kırbacını sallar, "höst" diye, "haydi babalarım" diye atları iştahlandırır, yolu tırısa vururdu… Köye girince, eve gelince de bir yarım köy karşılardı bizi... O çocukça duygular içinde kendi kendime sattığım cakayı hâlâ unutamam.

Yerimiz, yurdumuz çoktan hazırlanmış olurdu. Yatağımız, yorganımız... Üç odalı evin iki odasını silip süpürüp, dayayıp döşeyip bize hazırlarlardı. O, kendi büyük kalabalıkları nasıl eder, nerede yatar? Bunları düşünecek çağda

değildim. Çocukluğumun kör gururunda yitip giderdim. Evin büyükleri bile bitik bitik görünürdü gözüme. Aldığımız aldık, sattığımız sattık olurdu. Evin çocukları kul köle kesilirdi karşımızda... Öbür köy çocukları da aynı gönül alçaklığında bizi karşılar, arkadaş olmaya can atarlardı. Bir yarış başlardı aralarında. Bir çocuk oyununda güçlerini gösterip bizim gözümüze girmek… Böylece yakınlık kurmak. Ama, bizim beceriksizliğimizi geçmemek koşulluğuyla... Hepsi güçlerini bizim gücümüzün gerisinde sıralardı. Eh, bir de bizimle arkadaş oldular mı, sevinç, gurur gözlerinden akardı. Bahçelerinde bir kaysıya alaca mı düştü? O tek kaysı tepe dorukta da olsa koparır, düşürür bize getirirlerdi. Hemi de birbirine nisbet ede ede...

Bizim bu güzel çalımımızı, bizim gibi şehirden gelen, köyde ortakçıları olan çocuklar bozardı. Eğer onlarla anlaşamazsak, bizden yüz bulamayan çocuklarla birlik olur, bir karşı cephe kurarlardı. Ağabeyim teşkilatçıydı. Durumu sezer, ya onlarla dostluk kurar, ya da onların sağına soluna birikmiş çocukları bizim yöne kaydırmayı bilirdi. O çocukluk yıllarında hep biz güçlü takım olarak kaldık köyde...

Ben, ortakçının arpa kavramasına geçmesiyle birlik, çoğu kez çoluk çocuk oyunundan el etek çekerdim. Arpa yolmaya giderdim ortakçının horantasıyla. Hani, şaka değil, iyi de çalışırdım. "Sıçanın sidiği denize fayda" deyimini o zamanlar duydum zahar...

Bir de çarık isteğim vardı. Yaptılar. Avuç kadar ayağıma çarığı takışımın, gönden yapılmış sırımları bağlayışımın mutluluğu da unutulur cinsinden değildi.

Saplar birden harman yerine taşınır, saplarla bilezikler yapılır, sonra döğene geçilirdi…

Orada da yine ben. Güneş başıma geçecekmiş, hasta olacakmışım, hiç mi hiç uyarılara aldırmam, derbeder öküzleri nodullayıp, döğenlerle birlik döner dururdum...

O aralık bağlara alaca düşerdi. Bu kez de bağ bekçiliğine baş aday olurdum.

Büyük, iç açıcı, billur bir zaman ırmağı akar giderdi yüreğimizde…

Bağ bozumu... Sonra bağ kaynatma... Çalma, pekmez, ekşi... Ceviz, ceviz sucuğu. Yarma, bulgur... Sonra yine bir yaylı ile şehre dönüş... Üç beş yıl sonra köye gidişimiz kesiliverdi. Benim Ali Çavuş'u köyün geçmişinden söz açtırdığım son yılda. Ya da bir yıl sonra...

— Baba, dedim o yıl. Niye bu yıl köye gitmiyoruz?

Gözleri gülmeye özenirken, sakalları kırıştı:

— Allaha şükür köy mü yok yavrum, dedi. Bu sene de Gökçekışla'ya gideceğiz. Hemi de üç beş gün sonra.

— Ben dedim, Beydiyar'ı isterim. Ora olsun. Gülümsemesini uzattı:

— Daha orada bağımız var. Üzüm de orada erken olur. O zaman seni gönderirim. Bize üzüm toplayıp getirirsin...

Babamın dedikleri doğru çıktı. O yaz aylarını Gökçekışla'da geçirdik. Bir aralık babam:

— Haydi, dedi, yarın kardeşinle üzüm getirmek için Beydiyar'a gideceksin.

Ve biz devresi gün bir merkep, iki teneke ile Beydiyar'ın yolunu tuttuk.

Ali Çavuş'un konuğu olduk. Bağımıza indik. Biz, bol bol üzüm yerken Ali Çavuş'un çocukları tenekeleri doldurdular.

O yıl yine Beydiyar'dan çalmamız, pekmezimiz, ekşimiz, tatlımız, cevizimiz geldi.

Ve bu son oldu. Çok yıllar sonra anladım ki, Ali Çavuş kırmış, ulamış, babama olan borçlarını ödeyerek razılıkla ortaklığa son vermişti...

3

BU öyküden sonra aradan bir on beş yılımız da tuzla buz olup gelip geçti. Son günlerde politika güder olduk...

"Ooo, Beydiyar mı? Ora, benim çocukluğumun geçtiği köy... Bizim köyümüz. Oraya ben giderim. Sözümden de sapmazlar…"

Cip bir öğle sonu bizi köye ulaştırdı. Tatlı bir yaz günüydü. Dereboyu yine bir renk cümbüşü ile alıp vuruyordu ortalığı...

Caminin serin gölgesinde duvara sırt verip çömeldik. Beş kişilik bir parti grubu idik. Sağdan soldan işsiz köylüler toparlanıverdiler. Sandalye getirdiler.

Benim aklım ikiye bölünmüştü. Çok yıllar öncesi yanda kalmış köyün oluş hikâyesinden bir şeyler daha öğrenmek, bugünlere az da olsa bir bilgi ile bağlamak istiyordum. Oysa geliş amacım yeni partiye şöyle sözü sohbeti yerinde bir ocak başkanı bulmaktı.

Tanıdıkları sordum. Kimi bağda, kimi bahçede, kimi tarlada idi. Onlar da toplanıncaya kadar ortalığa akşam üzerinin ilk mahmurluğu çöktü.

Ali Ağa göçeli çok olmuştu. Yıllar öncesi yarım kulak duymuştum ölümünü... Çocukları yürekten sahip çıktılar. Bırakmadılar bizi o akşam... Genişçe odalarının baş köşesine "buyur" ettiler. Yedirdiler, içirdiler. Biz de Temur soyundan birini ocak başkanı yaptık. Gençten birini. Gözü çakmak çakmak çakan birini...

Bir aralık sözü Ali Ağa'ya, ağanın bana o çocukluk günlerimde anlattıklarına getirdim. Çoğu "alık alık" dinledi. Ben oda kalabalığının çoğundan daha iyi biliyordum köyün geçmişini... Bir ara,

— Yaa, dedim, Ali Ağa dip dedesinden tutup da, şu köyün tüm bir oluş, kuruluş dünyasını bana anlatırdı. Zaman öykünün gerisini getirmeye ona, dinlemek için de bana pay tanımadı. Bunca yaşlı var aranızda. Rahmetlik, dip dedesi Temur Ağa'da sözü bağlamıştı. Elbet aranızda o sözleri sürdürecek bir vardır.

Kırpık Hasan Ağa'ya baktılar. O da bu bakışın anlamını hemencecik kavradı. Şöyle bir toparlandı kendince...

— Bey, dedi, yiğit bir ölür ünü kalır derler. Temur Ağa rahmetullahın da ünü, sanı unutulmaz cinsinden... Ali Ağa rahmetlik de ağzımız açık dinletildi o yüce geçmişi... İşe bak ki, süre süre dünyada söz benim gibi bir gıtmir kuluna kalmış...

Ali Ağa pek soy sop düşkünü idi. "Soyunu sopunu bilmeyen Mevla'sını bilmez," derdi. Biz aslında Temur soyundan değiliz. Emme, Allah bereketini artırsın odadaki çokluk onun dölünden... Bir "kon göç" olmuş. Bizimkilere de bu çukuru buldurmuş. Bakmışlar derenin dik yamacında üç beş hane. Bizimkiler de gelip karşı yamaca seklem sepetlerini indirmişler. Dip dedem Temur Ağa'ya selamı çökertmiş. "Hâl-i keyfiyet böyle böyle," demiş. O da "Hoş geldiniz, sefalar getirdiniz," diye karşılamış sözlerini. "Dünya iki kapılı bir han. Hemi de geniş. Kimse sırtına vurup bir yana götüremiyor. Sevgi, gardaşlık dünyayı büyütür. Haset, fesat el ufağına döndürür. Koca mülkü, bağ bostanı eşkıyaya, murtad takımına bırakıp geldik. Baba yurdu, ata yurdu elden gittikten sonra, el yurda ne meretim olur? Sefa ile oturun... Sırtı sırta verip gayretinizi büyütün. Benim nasıl olsa, ayağımın biri çukurda..."

Böyle söyleyen can kurban. Öyle olmuş. Kız alıp kız vermişler. İki yaka birleşmiş. Köy, yavaşından büyümüş. Koyun koyuna, kuzu kuzuya karışmış. Asma kütükler üzümü, ağaçlar meyveyi bollaştırmış. Dirlik düzenlik artmış. Koyun, keçi bereketli, tarla verimli... Bağ, bahçe elinin artığı…

Bizim dip dedelere sorarlarmış: "Niçin bu çukurun yaz alafından bağrınızı düzlüğe poyrazına vermezsiniz? Niye evlerinizi düzlüğe çıkarmazsınız?" Rahmetli dedem açardı bu lafı. Sonra da kendi karşılardı dediklerini: "Yavrularım," derdi, "burası bereket deresi. Her bir yemişin hası burada olur. Kış günü yukarılarda fırtına, kar, kış, kıyamet yeri göğü bir ederken, burda sular buğulanır. Er baharda düz-

lükler diz boyu kar yığını iken, burada toprak zerzevat için bellenmeye iştahlanır. Yukarıda ot kıl ucu bırakmadan, burada yeşil sakal boyunu geçer. Horantanın ağzı yeşili görür. Günümüzün bereketi bu çukur... Daha sonrası, camimiz burda, mezarlığımız burda. Güneş geç görünüp, erken batıyormuş... Ne yapalım?.. O düzlüğün hoyratlığında nasıl olsa gün boyu bizi görüyor. Onu, baba evine yolcu etmeden çoğumuzun çukura indiği yok."

Dedelerimizin dirlikleri, sözleri, sohbetleri yerinde imiş ki, çıkan olmamış düzlüğe... Köy çukurun dikliğinde yayılıp gitmiş. Millet rahat, dirlikli bir zaman bulmuş olacak ki, biteviye döl dökmüş. Köylü milleti harada döl için beslenen aygırlardan daha azgın. Daha beline sağlam. Daha beline düşkün, Millet bu. Ah ilen de vah ilen de oh ilen de kendine göre bir soluk almasını bilir. Bilmişler. Çoğalmışlar. Köy de büyüdükçe büyümüş…

Ben Balkan'da aklı eriktim. Ağam gitti, dönmedi. Daha önce bir de Yunan olmuş. Oraya gidenlerin de eline sağlık... Köy, suyu kesilen değirmene döndü. Yirmi otuz yaşlı, gidenlerden arta kalık çoluk çocuk... Ve de bizim gibi yeni yetişip gelen on yirmi genç… Hepiciğini toplasan bu odayı doldurmaz. Gözümüz, kulağımız Balkan artıklarında... Üç beşi göründü. Yaralı, bereli. Sağlıcakla kalanların daha işi bitmemiş…

Ardından bize de "buyur" ettiler. Seferberlik afatı sarmış her bir yönü. Çoluğuna, çocuğuna kimin baktığı var?..

Şubede cemedenleri giyip yayan yapıldak düştük yola... Talim terbiye "iki darp bir niyet..."

Bizi köyden esgere toplarlarken yetmişlik Kâzım Emmi şöyle bağırdı: "Ula, uşaklar... Allah işinizi rast getirsin. Dini devleti korusun sayenizde. Emme; velakin siz de dönmezseniz bu köy dölsüzlükten dağılır. Salur boyuna, Temur uşağına da hepimizin hanesine de Mevla'mın bundan büyük zulmü olmaz…"

Allah'tan seferberlik, Guva-yı Milliye arası canı sağ dönenler helallerimize biraz tohum attıkta; bugünkü gobellerimiz köyün varlığına payanda oldular. Şimdi, şükürler olsun torunlarımız esgere gidiyor."

Bu aralık Günpür'ün İsmail sözü kaptı...

— Bir esgere değil, Ankara'ya, İstanbul'a, her bir yana gidiyor yavrularımız. Amelelikmiş. İş olsun da her biri canla baş üstüne. Koyunları dolu para ile dönüyorlar. Derdimize melhem oluyorlar...

Kırpık Hasan Ağa bağdaşında birkaç kez oynaştı:

— Dur yavrum, İsmail'im, dedi. Bey'in aklı bizim bugüne nasıl geldiğimize takılı. Köylümüz değilse de yabancımız sayılmaz. Ali Ağa'nın ortakçısıydı merhum pederi… Beyefendi de ana baba, bacı gardaş gelirlerdi guççüklüklerinde köye. Ağrımadık, incinmedik. Gidenlere rahmet olsun.

Sunulan üçüncü bardak çayı keyifli keyifli karıştırdı. Vaktin erliği, herkesin kendini dinleyişi, biraz daha coşkun bir ses tonu ile sohbetini sürdürmeye fırsat hazırladı.

— Her köyün çok evi, şu şeherli ortaklığını tattı. Bir Ali Ağa rahmetlik oluyor? Köylünün kolu kanadı oldum olası kırık. Yeni yeni dünya yüzüne çıkıyoruz dersek, Allah da hoş görür, peygamberi de. Köylü milletinin yazısı şu günlerde icicik değişiyor. Dünya yüzü görüyoruz az da olsa, uz da olsa… Borçtan, tümüyle yunduk, arındık, abbâ[5] olduk sayılmayız. Düne göre bugünümüzün yüzü güleç… Dimek, yokluk alınyazısı değilmiş. Derbederlik, keder zulum "kader" değilmiş. Yeni yeni anlıyoruz bunu.

Daha da çok şey anlayacağımız günler göreceğiz gibi gelir bana…

Bu laflarımı burada noktalayım. Möhürleyim. Yeniden şöyle bir geçmişi kolaçan edeyim… Evet efendi. Yu-

5 Bembeyaz.

nan, Balkan, seferberlik, Guva-yı Milliye… Köylü milleti tümünden yıkık. Dedim ya daha önce. Bel kalmamış, döl kalmamış, yol kalmamış. Her biri düşmüş bir yola. Bir ipliğini çeksen kırk yaması birden düşüyor. Kaldırdığın zahra[6] aşarcıya[7] yetişmiyor. Mültezim belasıyla Allah başa çıkamıyor. "Gücümüz borca, tarla tapanımıza, bağımıza, bostanımıza yeter" demişler. Zaten her kuşağın gücü buna yetmiş. Yeni icat değil. Ali Ağa seferberlik zorluğunda tüm bir çaresiz kalmış. Bakmış, kış yarısını bulmadan çoluk çocuk cümlesi aç. Bahara tarlalar tohumsuz. Zırnık yok toprağa serpecek. Babanı salık vermişler. "Git. Şöyle şöyle bir zat var şeherde. Borç et, harç et, ortak et… Buğdaysa buğday, para ise para al."

Ben, Allah şahit Ali Ağa'dan dinlerim bunları. Varmış Ali Ağa. Selamı çökertmiş. "Hâl-i keyfiyetim şöyle şöyle," demiş. "Verdiğin buğdaya karşı yarı ortakçım ol," demiş, "Evim, eviniz sayılır. Bağımız, bahçemiz bol. Yazın da gelir, köyde kalırsınız. Hem bir köy havası alır, hemi de hakkınızı alıp dönersiniz…" demiş. Baban rahmetlik senetsiz sepetsiz buğday alması için para vermiş. Ali Ağa şöyle derdi bana:

"Adamın verdiği paranın bir bölüğüne buğday aldım. Bir bölüğünü de bitmez tükenmez borcuma, alacaklılara dağıttım. Yarı tohumdan böyük ekin oldu. Tümünü ektim demekten gayri bir çarem yoktu. Öylece ekin bölüşümüne oturduk. Yıllar sonu icik bitim kanlanınca açtım başlangıçta olanları. Buğday hakkını verdim. Helallaştık."

Odada oturanlardan kaşları çatılanlar oldu bu sözler üzerine. Biri:

— Kırpık Emmi, dedi, sen bu köyün tekmil memuru musun? Bir ölünün ardından hayır ile açılacak söz varken, neden ve niçün lafı iftiraya saptırırsın?

---

6 Yemeklik tahıl.

7 Türkiye'de 1925 yılına kadar tarımsal ürünün onda biri oranında aynî olarak alınan aşar vergisini toplayan kişi.